

AKO ĎALEKO SME SI EŠTE BLÍZKI (NA PRÍKLADE ROZHODOVANIA O NEMAJETKOVEJ UJME NA ZDRAVÍ)

ANTON DULAK

Abstract: **How Far We Are Still Close (Using the Example of Deciding on Non-pecuniary Damage to Health)**

The development of private law in the last two decades has been marked by an increase in actions for compensation for non-pecuniary damage to health and life. Claimants' demands for the amount of compensation also grew. The legal institutes traditionally set up for this purpose (compensation for pain and suffering and compensation for hardship) soon proved inadequate. The courts began to remedy the lack of, or insufficient, statutory regulation by an expansive interpretation of the provisions on the protection of personality. Court decisions thus continued to harmonise the legal status in the countries of the former common state of Czechs and Slovaks. However, the adoption of the new Civil Code in the Czech Republic in 2012 ushered in a qualitatively new stage in the development of private law.

Keywords: injury to health; non-pecuniary damage; principle of proportionality

Kľúčové slová: ujma na zdraví; nemajetková ujma; princíp proporcionality

DOI: 10.14712/23366478.2022.27

ÚVOD

Dvadsať rokov nového milénia poznačili v Českej republike, ako aj na Slovensku snahy o prijatie nového Občianskeho zákonníka, ktorý by vyjadril hodnotové nastavenie spoločnosti a po dlhú dobu nestratil spôsobilosť vyhovieť potrebám doby. V Českej republike sa nová kodifikácia súkromného práva ukončila prijatím Občianskeho zákonníka z roku 2012 (zákon č. 89/2012 Sb.); Slovensko na takúto výzvu stále hľadá odpoveď.

Medzitým sa vývoj súkromného práva uberal smerom, ktorý mu dávala súdna prax. Jednou z dynamicky sa rozvíjajúcich oblastí sa stala náhrada ujmy zo straty ľudského života, osobitne náhrada nemajetkovej ujmy osôb blízkych zomrelému. Pri absencii výslovnej zákonnej úpravy súdy našli riešenie v širokej interpretácii ustanovení o ochrane osobnosti. Ukázalo sa síce, že ide o prijateľné riešenie, mnohé reakcie však spochybnil, že má ísť aj o dlhodobý uspokojivý stav.

Analýzou vybraných súdnych rozhodnutí, vydaných na podklade vtedy platného Občianskeho zákonníka (zákona č. 40/1964 Zb.) máme snahu vymedziť podstatu

argumentácie týkajúcej sa nemajetkovej ujmy, osobitne nemajetkovej ujmy tretích osôb. Otáznym je aj to, do akej miery legislatívne zmeny, akými bolo zakotvenie § 444 ods. 3 OZ v Českej republike a novo formulované predpisy o náhrade bolestného a sťaženía spoločenského uplatnenia v oboch krajinách, zmenili rozhodovanie súdov, najmä v určení proporcionality medzi ujmov a poskytnutou náhradou.

Úplne novým je riešenie náhrady nemajetkovej ujmy v súčasnom občianskoprávnom kódexe Českej republiky, ktorému sa v tomto príspevku osobitne nevenujeme. Vzhľadom na početnosť a závažnosť komentárov pochádzajúcich od domácich expertov však nemožno pochybovať, že oproti minulosti ide skutočne o odlišnú koncepciu riešenia nemajetkovej ujmy a jej osvojenie si žiada určitý čas. Príspevok možno tiež vnímať ako súčasť debát o tom, do akej miery ostáva pôvodná argumentácia súdov a teórie využiteľná v novom právnom prostredí, a tiež, v akom rozsahu je rekodifikácia českého deliktneho práva vhodnou motiváciou pre slovenského zákonodarcu.

1. NEMAJETKOVÁ UJMA V REŽIMOCH ZODPOVEDNOSTI ZA ŠKODU A OCHRANY OSOBNOSTI

V roku 2014 sa dve súdne autority na Slovensku zaoberali nárokmi na náhradu nemajetkovej ujmy, ktorú si žalobcovia uplatnili podľa § 444 Občianskeho zákonníka a tiež v režime ochrany osobnosti (§ 13 a nasl. OZ). V oboch prípadoch žalobcami boli priami účastníci dopravných nehôd a ujma na zdraví im bola spôsobená protiprávnym konaním žalovaného. Nešlo teda o nároky tretích osôb za stratu blízkej osoby.

V skoršom rozsudku Najvyšší súd SR uviedol, že: „*Ten istý skutkový dej môže v niektorom prípade zakladať zároveň tak nárok na náhradu za bolesť a sťaženie spoločenského uplatnenia, ako aj nárok na náhradu nemajetkovej ujmy spôsobenej fyzickej osobe na jej osobnostných právach; tieto nároky treba dôsledne rozlišovať a pri ich posudzovaní mať na zreteli nielen odlišnosť vzťahov, z ktorých sú vyvodzované, ale tiež právnej úpravy, ktorá sa na ne vzťahuje. Zo žiadneho ustanovenia zákona č. 437/2004 Z. z. o náhrade za bolesť a o náhrade za sťaženie spoločenského uplatnenia [...] nemožno vyvodiť, že by sa v rámci odškodňovania bolesti a sťaženia spoločenského uplatnenia mal zohľadniť aj zásah do dôstojnosti, súkromia alebo rodinného života poškodeného.*“¹

Neskorší náález Ústavného súdu SR z toho istého roku vyjadruje v obdobnej veci odlišný postoj. Podľa právneho názoru Ústavného súdu sú ujmy tvrdené sťažovateľkou (žalobcom) pokryté inštitútom sťaženia spoločenského uplatnenia podľa § 444 Občianskeho zákonníka a z toho dôvodu nie je priestor tieto zložky práva uplatňovať cez ochranu osobnosti. Podľa súdu je takýto právny názor „*ústavne akceptovateľný, výkladovo konzistentný a primerane argumentačne zdôvodnený*“.²

Z uvedených stanovísk obidvoch súdov je zrejmé, že odrážajú rozdielny pohľad na interpretáciu ustanovení Občianskeho zákonníka o nemajetkovej ujme spôsobenej

¹ Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 28. 5. 2014, sp. zn. 7 Cdo 65/2013.

² Náález Ústavného súdu SR zo dňa 13. 8. 2014, sp. zn. I. ÚS 426/2014-31.

ublížením na zdraví.³ Obidva pohľady zásadne nerozporujú, že dôsledky poškodenia zdravia sa prejavujú vo viacerých sférach súkromného a rodinného života poškodeného. Odlišnosť spočíva v tom, že podľa Ústavného súdu „[...] *sú nároky poskytované cez ochranu osobnosti známe, avšak na inom skutkovom základe*“.⁴ Podľa Ústavného súdu nárok na sťaženie spoločenského uplatnenia má povahu špeciálnej právnej úpravy vo vzťahu k ochrane osobnosti. Z pohľadu súdu „*je zrejmé, že zásahy do spoločenského a rodinného života sú ujmu, ktorá je krytá inštitútom sťaženia spoločenského uplatnenia, a tak pri škode na zdraví je nemajetková ujma krytá cez ustanovenia o odškodňovaní bolesti a sťaženia spoločenského uplatnenia [...] iné druhy nemajetkovej ujmy právny poriadok Slovenskej republiky neupravuje.*“

Ústavný súd sa vo svojej argumentácii⁵ odvolával aj na to, že „[...] *z doterajšej súdnej praxe nie sú známe judikované rozhodnutia (podľa slovenskej právnej úpravy), aby ten, kto mal poškodené zdravie, mal nárok na náhradu cez ustanovenie § 11 a nasl. OZ [...]*“. Uvedené tvrdenie sa nezdá byť korektným,⁶ pretože žaloby na náhradu nemajetkovej ujmy na podklade ustanovení § 444 OZ a tiež ustanovení o ochrane osobnosti boli známe zhruba od prelomu milénia.⁷ Pre takýto postup sa našlo viacero dôvodov. V istom čase⁸ sa poškodení domáhali náhrady nemajetkovej podľa § 11 OZ, pretože medzitým došlo k premlčaniu nárokov podľa ustanovení o zodpovednosti za škodu. Obvyklým dôvodom bolo to, že úprava finančnej satisfakcie podľa ustanovení § 11 a nasl. OZ sa „neviazala“ na tabuľkový výpočet a zákonné limity navyšovania základnej sumy pri sťaženi spoločenského uplatnenia. Uplatnenie nároku podľa § 11 a nasl. OZ sa tak dlhodobo vnímalo ako tzv. skrytá žaloba na náhradu škody alebo spôsob, ktorým sa „doplňuje“ či „rozširuje“ rozsah náhrady škody.⁹

V Českej republike sa uplatňovanie nárokov z jedného zásahu v obidvoch režimoch ustálilo výkladom uznesenia Najvyššieho súdu ČR z roku 2007.¹⁰ Najvyšší súd ČR v spore o náhradu nemajetkovej ujmy spôsobenej žalobkyňou postupom *non lege artis* uznal, že sa týmto zasiahlo do osobnostných práv žalobkyne na zdravie, dôstojnosť

³ Podrobne DULAK, A. Nie je ujma ako škoda (alebo, keď gramatický výklad zákona nepostačuje). *Bulletin slovenskej advokácie*. 2016, č. 7–8, s. 10–15.

⁴ Ústavný súd tu odkazuje na prípady usmrtienia blízkej osoby.

⁵ Nález Ústavného súdu (žiaľ) v prevažnej miere vychádza z odôvodnenia rozhodnutia odvolacieho súdu.

⁶ K ďalším výhradám voči nálezu Ústavného súdu pozri DULAK, A. Dvakrát a inak (alebo niekoľko poznámok k rozhodovaniu o nárokoch na náhradu nemajetkovej ujmy podľa § 11 a nasl. a § 420 a nasl. Občianskeho zákonníka). *Súkromné právo*. 2016, č. 1, s. 22–26.

⁷ Pozri napr. nález Ústavného súdu ČR zo dňa 1. 3. 2000, sp. zn. II ÚS 517/99.

⁸ Judikatúra sa pôvodne prikláňala k riešeniu, že právo na náhradu nemajetkovej ujmy podľa § 11 a nasl. OZ sa nepremlčuje. Pozri rozhodnutia Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 30 Cdo 1542/2003, tiež sp. zn. 30 Cdo 1522/2007. Na základe rozhodnutia občianskoprávného a obchodného kolégia Najvyššieho súdu ČR zo dňa 14. 1. 2007 bolo v Sbíre rozhodnutí Nejvyššího soudu publikované rozhodnutie Vrchného súdu v Olomouci zo dňa 17. 2. 2004, sp. zn. 1 Co 63/2003. V tomto rozhodnutí vrchný súd dospel k názoru, že právo na náhradu nemajetkovej ujmy podľa § 13 ods. 2 OZ je právom majetkovej povahy, ktoré sa premlčuje vo všeobecnej premlčacej dobe. Na Slovensku premlčateľnosť potvrdil Najvyšší súd SR vo svojom rozhodnutí zo dňa 30. 11. 2009, sp. zn. 1 Cdo 100/2009.

⁹ Prijať možno aj vysvetlenie, ktoré sa vyskytlo v rozsudku Vrchného súdu v Olomouci zo dňa 5. 5. 2010, sp. zn. 1 Co 2/2010. Tu sa uvádza, že v rámci žaloby o ochranu osobnosti má sudca na rozdiel od žaloby na náhradu škody viac možností dotvárať právo a prostredníctvom racionálnej a tvorivej interpretácie každý konkrétny nárok jednotlivo a spravodlivo posúdiť bez administratívnych obmedzení.

¹⁰ Uznesenie Najvyššieho súdu ČR zo dňa 28. 6. 2007, sp. zn. 30 Cdo 154/2007.

a súkromie chránených ustanovením § 11 a nasl. OZ. Najvyšší súd prijal argumentáciu odvolacieho súdu o tom, že aj keď je „súkromný život“ širokým pojmom, s prihliadnutím na zásadu ochrany všestranného rozvoja občana z nej nepochybne vyplýva, že musí do určitej miery zahrňovať aj právo na sebarealizáciu, na vytváranie a rozvíjanie vzťahov s ďalšími ľuďmi a príbuznými. Podľa súdu súčasťou súkromného života je aj rodinný život.¹¹

Najvyšší súd ČR vo svojom uznesení tiež apeloval na „*mnohopočetnosť prejavov jednotlivých stránok ľudskej osobnosti fyzickej osoby*“ a vyjadril základný postoj v tom zmysle, že Občiansky zákonník upravuje právo na ochranu osobnosti ako jednotné právo, úlohou ktorého je zabezpečiť v občianskoprávnej oblasti rešpektovanie osobnosti fyzickej osoby a jej všestranný slobodný rozvoj. V jednotnom práve v rámci práva na ochranu osobnosti existujú čiastkové práva (...) právo na ochranu zdravia je bez akýchkoľvek pochybností pre každého jedným z najvýznamnejších, pretože má dopad na kvalitu existencie fyzickej osoby, resp. na jej existenciu vôbec. Názor, že uplatnenie nároku z práva na ochranu osobnosti supluje, resp. dopĺňa a rozširuje rozsah náhrady škody podľa ustanovenia § 420 a nasl. OZ, je podľa súdu mylný, pretože „*se jedná o zcela svébytné a samostatné nároky podmíněné rozrůzněnou sférou ochrany, kterou poskytuje občanský zákoník*“.¹² Spomínané rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR na jednej strane vyjasnilo vzájomný vzťah oboch nárokov, na druhej strane ukázalo, že priznávanie náhrad cestou aplikácie ustanovení o ochrane osobnosti a zároveň na podklade ustanovení § 444 OZ nemožno považovať za systémovo žiaduci jav. Súdna prax tak ešte po dlhú dobu konštatovala, že hodnotenie súbehu nárokov nie je stabilizované.¹³

Od počiatku sa ako podstatné ukázali pochybnosti o tom, či sa skutočne prejednávajú rozdielne nároky.¹⁴ Výhrady smerovali predovšetkým k tomu, že práva zo zodpovednosti za škodu a z porušenia osobnostných práv si osobitne v čiastkových nárokoch na náhradu bolestného a sťaženia spoločenského uplatnenia oproti nároku na náhradu nemajetkovej ujmy konkurujú, pretože sú hodnotené na základe sčasti totožných a sčasti veľmi príbuzných skutkových tvrdení. Oprávnenou je tak obava z dvojitého hodnotenia nemajetkovej ujmy na ľudskom zdraví. Príčinu tohto stavu treba podľa rozhodnutia Vrchného súdu v Olomouci vidieť v nedostatku zákonnej úpravy, ktorá je nedôsledná, keďže v rámci náhrady škody sú zákonodarcom nesystematicky zakotvené aj nároky týkajúce sa ujmy rýdzo nemajetkovej.¹⁵ Podľa súdu „*pomenovanie oboch skutkov je nepodstatné,*¹⁶ *podstatná je totožnosť skutku, osôb a uplatnených nárokov na náhradu,*

¹¹ Pozri tiež nález Ústavného súdu ČR zo dňa 1. 3. 2000, sp. zn. II. ÚS 517/99.

¹² Uznesenie Najvyššieho súdu ČR zo dňa 28. 6. 2007, sp. zn. 30 Cdo 154/2007.

¹³ Pozri rozsudok Vrchného súdu v Olomouci zo dňa 5. 5. 2010, sp. zn. 1 Co 2/2010. Rozhodnutie bolo schválené na uverejnenie v Zbierke súdnych rozhodnutí a stanovísk občianskoprávneho a obchodného kolégia Najvyššieho súdu a uverejnené pod R 56/2011. Najvyšší súd sa naň potom odvolával vo svojich ďalších rozhodnutiach.

¹⁴ RYŠKA, M. Náhrada škody na zdraví a ochrana osobnosti. *Právní rozhledy*. 2009, roč. 27, č. 16, s. 593.

¹⁵ Pozri rozsudok Vrchného súdu v Olomouci zo dňa 5. 5. 2010, sp. zn. 1 Co 2/2010.

¹⁶ Má sa za to, že právna kvalifikácia uplatneného nároku nie je pre súd záväzná, pretože súdu prináleží právne posúdenie vecí podľa predpisov hmotného práva. K tomu pozri rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR zo dňa 23. 1. 2002, sp. zn. 25 Ido 642/2000; nález Ústavného súdu ČR zo dňa 12. 5. 2009, sp. zn. I. ÚS 343/09.

pretože pojmy „škoda“ a „nemajetková ujma“ sú zmätočné“.¹⁷ Vzťah medzi obidvoma nárokmi možno podľa súdu vyjadriť tak, že nároky z titulu náhrady škody sú špeciálnymi nárokmi vo vzťahu k všeobecným nárokom v režime ochrany osobnosti. Súd nevylučuje použitie oboch inštitútov. Pokiaľ ide o nárok na náhradu za zásah do osobnosti týkajúci sa práva na zdravie podľa ustanovenia § 11 a nasl. OZ treba podľa súdu uplatniť rozhodné skutkové tvrdenia o tom, že odškodnenie z titulu náhrady škody nie je dostatočnou satisfakciou za ujmu, ktorá vznikla na osobnostných právach poškodennej fyzickej osoby. Len v takomto prípade nepôjde o porušenie ústavného princípu proporcionality a zásady „*ne bis in idem*“.¹⁸ Rozsudok Vrchného súdu v Olomouci spolu s teoretickými úvahami niektorých autorov¹⁹ významným spôsobom ovplyvnil rozhodnutia slovenských súdov²⁰ vrátane spomínaného rozsudku Najvyššieho súdu SR z roku 2014,²¹ ktoré publikovaním v Zbierke stanovísk NS a súdov SR (R 1/2015) navodilo smer rozhodovania aj pre nasledujúcu právnu prax.

2. SMRŤ BLÍZKEJ OSOBY A NEMAJETKOVÁ UJMA POZOSTALÝCH

Po prijatí Občianskeho zákonníka z roku 1964 (zákon č. 40/1964 Zb. v pôvodnom znení) sa pre odškodňovanie nemajetkovej (psychickej) ujmy uplatňovanej tretími osobami²² stalo určujúcim rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR zo dňa 30. 11. 1976, sp. zn. 2 Cz 36/76, publikované v Zbierke pod R 7/1979. Podľa Najvyššieho súdu ČSR „[...] *príčinnú súvislosť medzi konaním škodcu a vzniknutou škodou nemožno vyvodit' zo skutočnosti, ktorá je už sama následkom, za ktorý škodca zodpovedá z iného právneho dôvodu. Tak je tomu napr. vtedy, ak niekto utrpel škodu v dôsledku reakcie (šoku) na správu o smrti/nom úraze inej osoby, ktorý škodca spôsobil a za škodu z ktorého (porovnaj s § 448 OZ v znení do 31. 12. 2013) zodpovedá.*“

K otváraníu možností ako nahrádzať nemajetkovú ujmu tretím osobám došlo až začiatkom nového milénia. V tejto súvislosti sa obvykle spomína rozsudok Krajského súdu v Ostrave zo dňa 19. 7. 2000.²³ Podľa žaloby, usmrtením syna a vnuka žalobcov došlo k intenzívnemu zásahu do práva na ochranu súkromia žalobcov, ktoré v sebe tiež zahŕňa právo na rodinný život (...) právo na ochranu súkromia, resp. rodinného života, podľa žalobcov jednoznačne zahŕňa tiež právo fyzických osôb vytvoriť a udržiavať vzťahy s inými ľudskými bytosťami, hlavne v oblasti citovej.²⁴ Súd žalobe vyhovel.

¹⁷ Pozri rozsudok Vrchného súdu v Olomouci zo dňa 5. 5. 2010, sp. zn. 1 Co 2/2010.

¹⁸ Tamže.

¹⁹ RYŠKA, c. d., s. 591.

²⁰ Pozri napr. rozsudok Krajského súdu Trnava zo dňa 11. 7. 2012, sp. zn. 24 Co 202/2011.

²¹ Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 28. 5. 2014, sp. zn. 7 Cdo 65/2013.

²² Označované niekedy ako „druhotné obete“ (*secondary victims*).

²³ Sp. zn. 23 C 82/99.

²⁴ Podľa krajského súdu tak „*jestliže mezi fyzickými osobami existují sociální, morální, citové a kulturní vztahy vytvořené v rámci jejich soukromého a rodinného života, může porušením práva na život jedné z nich dojít k neoprávněnému zásahu do práva na soukromí druhé z těchto osob. Právo na soukromí totiž zahrnuje i právo fyzické osoby vytvořit a udržívat vztahy s jinými lidskými bytostmi, zejména v citové oblasti,*

Správnosť rozhodnutia potvrdil Vrchný súd v Olomouci ako súd odvolací a v podstate aj Ústavný súd,²⁵ ktorý odmietol ústavnú sťažnosť proti obojmu rozhodnutiam.

Krajský súd v Ostrave svoj postoj odôvodňoval aj o niečo skorším nálezom Ústavného súdu ČR.²⁶ Tu, napriek tomu, že prvostupňový súd aj odvolací súd²⁷ nevyhoveli žalobe z dôvodu, že smrť blízkej osoby nezakladá právo na poskytnutie zadošťučinenia v rámci ochrany osobnosti, Ústavný súd oponoval konštatovaním, že „*nesdílí toto zúžené pojetí, neboť respektování soukromého života musí zahrnovat do určité míry právo na vytváření a rozvíjení vztahů s dalšími lidskými bytostmi. Součástí soukromého života je též rodinný život zahrnující i vztahy mezi blízkými příbuznými, když k rodinnému životu patří nejen sociální a morální vztahy, ale také zájmy materiální povahy (např. vyživovací povinnost). Respektování takto pojatého rodinného života zahrnuje závazek státu jednat způsobem umožňujícím normální rozvoj těchto vztahů.*“

Tak rozhodnutie Krajského súdu v Ostrave z roku 2000, ako aj spomínaný nález Ústavného súdu Českej republiky z toho istého roku vniesli do rozhodovania o nároku na náhradu nemajetkovej ujmy niekoľko nových, inšpiratívnych prvkov. Predovšetkým musel existovať dôkaz o intenzívnom zásahu do práva na ochranu súkromia.²⁹ Ďalej, že došlo k intenzívnemu zásahu do práva na ochranu zdravia, do práva, ktoré je garantované a chránené nielen Občianskym zákonníkom, ale aj normami ústavného poriadku. Napokon dôležitým je aj konštatovanie, že náprava týchto následkov je podľa ustanovenia § 13 ods. 1 OZ úplne nepostačujúca, a to je dôvod, prečo sa žalobcovia domáhajú priznania náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch.

Spôsob, akým Krajský súd v Ostrave rozhodol o náhrade nemajetkovej ujmy v dôsledku smrti blízkej osoby, významným spôsobom nasmeroval rozhodovaciu prax nielen v Českej, ale aj v Slovenskej republike. Nedá sa však povedať, že by išlo o cestu, ktorá bola prijímaná ihneď a jednoznačne, minimálne nie v prvých rokoch po vynesení tohto rozsudku.³⁰ Vyplyva to napríklad z rozhodovania Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej „ESLP“) v prípade Kontrová v. Slovakia,³¹ kde ESLP konštatoval, že

aby tak fyzická osoba mohla rozvíjať a naplňovať vlastnú osobnosť. Protiprávni narušení týchto vzťahů ze strany jiného představuje neoprávněný zásah do práva na soukromý a rodinný život fyzické osoby.“

²⁵ Uznesenie Ústavného súdu zo dňa 20. 5. 2002, sp. zn. IV. ÚS 315/01.

²⁶ Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 1. 3. 2000, sp. zn. II. ÚS 517/99.

²⁷ Odvolací súd pripustil, že vo všeobecnosti nemožno vylúčiť zásah do súkromia fyzickej osoby, avšak táto skutočnosť nebola u sťažovateľky naplnená. Súd zdôraznil, že žaloba bola podaná s odstupom troch rokov, že matka a sťažovateľka spolu dlhodobo nežili v spoločnej domácnosti, že matka bola odkázaná na opatrovateľskú službu a že dokonca zo sociálnych dôvodov bola opakovane hospitalizovaná v nemocnici.

²⁸ Takýto prístup zvolil ESLP vo svojom rozsudku z 16. 12. 1992 vo veci Niemitz proti Nemecku. Pozri tiež KILKELLY, U. *The right to respect for private and family life*. Human rights handbooks, No. 1. Strasbourg: Council of Europe, 2003, s. 11.

²⁹ Napriek tomu, že v § 11 sa explicitne uvádza „právo na život“, v daných prípadoch sa má správne hovoriť o „práve na súkromie a rodinný život“. Podľa výkladu Vrchného súdu „*nemůžete uplatnit právo na život, neb jste mrtev, a na další členy rodiny vaše právo nepřechází. Je to tedy jediné právo, které nemůžete uplatnit v ČR vůbec.*“ Pozri CEPL, V. J. [v diskuzii k] O (netradičnom) využití žaloby na ochranu osobnosti. In: *Jiné právo* [online] 2. 12. 2007 [cit. 2022-01-7]. Dostupné na: <https://jinepravo.blogspot.com/2007/12/o-netradičnom-využití-žaloby-na-ochranu.html>.

³⁰ Tento príspevok na blogu „Jiné právo“ ešte v roku 2007 označuje žaloby založené na porušení osobnostných práv za „netradičné“. Podľa reakcie Radka Policara, „*netradičnost v názvu patrně reflektovala slovenskou realitu, jak ji viděla autorka postu Marica Pirošíková.*“

³¹ Rozhodnutie ESLP z 31. 5. 2007 vo veci Kontrová proti Slovenskej republike, sťažnosť č. 7510/04.

v čase rozhodovania (r. 2002) na Slovensku neexistovala takáto súdna prax,³² tá sa podľa európskeho súdu vyvinula až neskôr, po roku 2006.³³

Napriek tomuto (nepresnému) konštatovaniu, je verifikovateľné, že slovenské súdy už tesne pred rokom 2000³⁴ priznávali náhradu nemajetkovej ujmy spôsobenej neodvratiteľným zásahom do práva na súkromie a rodinný život. Z týchto rozhodnutí sa kreovali viaceré pravidlá. Zrejmým je odvolávka na rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Niemietz proti Nemecku³⁵ a Marckx proti Belgicku,³⁶ týkajúce sa vymedzenia súkromného a rodinného života. Osobitným je zdôrazňovanie intenzity vzťahu medzi osobami, ktoré tvorili rodinu. Zatiaľ čo napríklad Okresný súd v Poprade (sp. zn. 9 C 688/2002) neuznal nárok maloletej na ujmu za stratu otca³⁷ z dôvodu, že nemohla utrpieť traumy, keďže v čase tragédie mala len 10 mesiacov a zväčša nežila v spoločnosti otca, v prípade rozhodovanom Okresným súdom v Prešove (sp. zn. 6 C 67/04-89) súd vyhovel žalobe z dôvodu, že „*medzi žalobkyňou a jej matkou bol výnimočný vzťah, v ktorom podstatne žili jedna pre druhú*“.³⁸ Podľa odôvodnenia rozsudku, dôležitým kritériom, ktorým sa súd riadil, neboli len okolnosti na strane žalobkyne, ale aj okolnosti na strane žalovaného, kde išlo síce o nedbalosť, ale nie konanie úmyselné.

Treba spomenúť, že v tom čase existovali aj pochybnosti, či v uvedených prípadoch zásahu do osobnosti žalobcu možno priznať relatívnu náhradu. Príkladom je rozhodnutie Vrchného soudu v Prahe zo dňa 26. 6. 2001 (sp. zn. 1 Cmo 211/200), v ktorom súd judikoval, že v takomto prípade nevzniká nárok na náhradu nemajetkovej ujmy s odôvodnením, že „*i když nepochybně úmrtí blízké osoby zasáhlo rodinný život žalobců a tím i jejich soukromí, nebylo v řízení prokázáno, že by se snížila jejich důstojnost, popř. jejich vážnost ve společnosti*“.³⁹ Uvedené rozhodnutie bolo neskôr zrušené rozsudkom Najvyššieho súdu ČR.³⁹

Aj keď uvedený prehľad napovedá, že smer rozhodovania určovala výhradne česká súdna prax, predsa len existuje prípad „zvonka“, ktorý ovplyvnil argumentáciu súdov

³² Zavážilo aj to, že mnohé prípady z toho obdobia boli rozhodnuté súdmi prvého stupňa a nebolo zrejmé, či nebudú revidované súdmi vyššieho stupňa.

³³ Podľa zástupcu sťažovateľky, súdna prax, na ktorú sa odvolávala vláda SR, je „*mimo zaužívaného spôsobu aplikácie; je avantgardnou interpretáciou Kontrová proti Slovenskej republike*“. Pozri sťažnosť 7510/04, rozhodnutie z 31. 5. 2007, pod bodom 61.

³⁴ Napr. rozhodnutie Okresného súdu Žiar nad Hronom (sp. zn. 7 C 818/96), Okresného súdu v Prešove (sp. zn. 6 C 67/04-89); Okresného súdu Poprad (sp. zn. 9 C 688/2002); či Okresného súdu Nitra (10 C 142/2002).

³⁵ Rozsudok ESLEP zo dňa 16. 12. 1992 vo veci Niemietz proti Nemecku [online]. [cit. 2021-12-20]. Dostupné na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61853#{%22fulltext%22:\[%2213710/88%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-57887%22\]\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61853#{%22fulltext%22:[%2213710/88%22],[%22itemid%22:[%22001-57887%22]]}).

³⁶ Rozsudok ESLEP zo dňa 13. 6. 1979 vo veci Marckx proti Belgicku [online]. [cit. 2021-12-20]. Dostupné na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22dmdocnumber%22:\[%22695411%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-57534%22\]\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22dmdocnumber%22:[%22695411%22],[%22itemid%22:[%22001-57534%22]]}).

³⁷ Otec maloletej spáchal samovraždu, keď sa počas vyšetrovania zmocnil zbrane vyšetrovateľa.

³⁸ Jedna zo svedkýň hodnotila tento vzťah doslova až za prehnaný, matka sa zúčastňovala aj takých dcériných aktivít, ktorých nemusela, všade s ňou chodila. Podľa znaleckého posudku možno badať veľmi silnú citovú závislosť žalobkyne na matke (...) stratou matky došlo k výraznému zníženiu kvality života žalobkyne a ďalšieho rozvoja jej osobnosti.

³⁹ Rozsudok NS ČR zo dňa 6. 3. 2002, sp. zn. 28 Cdo 2016/2001.

v Českej republike. Takýmto je rozsudok Súdneho dvora EÚ vo veci Haasová.⁴⁰ Konečné rozhodnutie Súdneho dvora malo významný dosah na národné právo členských štátov EÚ.⁴¹ V Českej republike sa k otázke vzťahu náhrady nemajetkovej ujmy pozostalých osôb z poistenia zodpovednosti z prevádzky vozidla vyjadril Veľký senát občianskoprávneho a obchodného kolégia Najvyššieho súdu v rozsudku z roku 2017.⁴² Najvyšší súd ČR s odvolaním sa na rozhodnutie v prípade Haasová dospel k záveru, že „nárok pozostalých na úhradu poistného plnení z zodpovednosti z provozu vozidla zahrnuje i nemajetkovou újmu podle § 13 odst. 2 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, a promlčuje se ve lhůtě 3 let od vzniku pojistné události“.

3. PAUŠÁLNE NÁHRADY NEMAJETKOVEJ UJMY POZOSTALÝCH

Dňom 1. mája 2004, t. j. účinnosťou zákona č. 47/2004 Zb., ktorým sa novelizoval český Občiansky zákonník (zákon č. 40/1964 Zb.), sa právne režimy v Českej republike a na Slovensku začali uberať (sčasti) vlastnou cestou. Novelizáciou českého OZ sa do ustanovenia § 444 doplnil nový odsek. Dovtedajšie nemateriálne nároky pri ujme na živote a zdraví, upravené v § 444 ods. 1 a 2, sa v treťom odseku doplnili o úpravu osobitnej peňažitej náhrady poskytovanej jednorazovo pozostalým pri usmrtení blízkej osoby. Reakcie na novozavedenú zákonnú úpravu boli spočiatku rozpačité, zdôvodňovali sa hlavne absenciou dôvodovej správy s vysvetlením zámeru predkladateľa.⁴³ Tento nedostatok vyplnil názor, že úpravou v § 444 ods. 3 mala byť zákonodarcom napravená vágnosť právnej úpravy a vtedajšia nejednotnosť súdnej praxe pri posudzovaní nemajetkovej ujmy pozostalých v rámci ochrany osobnosti.⁴⁴ Legislatívnej zmene sa vytykala aj nesystémovosť, pretože takto sa v rámci náhrady škody upravili aj nároky rýdzo nemajetkovej povahy. To viedlo k výhrade, že v občianskom zákonníku je rozlíšenie náhrady nemajetkovej škody a náhrady nemajetkovej ujmy nedôsledné.⁴⁵

⁴⁰ Rozsudok SD EÚ zo dňa 24. 10. 2013 vo veci C-22/12, Katarína Haasová proti Rastislavovi Petříkovi a Blanke Holingovej. Chronológia tejto kauzy je symbolická – odvíja sa od smrteľnej dopravnej nehody, ku ktorej došlo na území Českej republiky, kolíziou vodičov dvoch motorových vozidiel, evidovaných v ČR a SR. Po tom, čo česká poisťovňa vyplatila žalobcom odškodnenie podľa vtedy platného § 444 ods. 3 českého Občianskeho zákonníka, si pozostalí uplatnili nároky na slovenskom súde voči slovenskému vodičovi aj majiteľke vozidla, v ktorom zomrel poškodený. Okresný súd vyhovel žalobe; Krajský súd v Prešove sa v rámci odvolacieho konania obrátil v roku 2012 na Súdny dvor EÚ s prejudiciálnou otázkou, ktorou sa mala riešiť aj povaha nemajetkovej ujmy spôsobenej blízkyim osobám obetí usmrtených pri dopravnej nehode.

⁴¹ Pozri napr. HAVU, K. Damages Liability for Non-material Harm in EU Case Law. *European law review*. 2019, Vol. 44, No. 4, s. 492–514.

⁴² Rozsudok Veľkého senátu zo dňa 18. 10. 2017, sp. zn. 31 Cdo 1704/2016. *Bulletin Najvyššieho súdu* [online]. 2017, č. 4 [cit. 2022-01-19]. Dostupné na: [https://www.nsoud.cz/Judikatura/ns_web.nsf/0/193758E3A3D82F95C12581FC00467ECD/\\$file/Bulletin%20%5B2017%5D%204.pdf](https://www.nsoud.cz/Judikatura/ns_web.nsf/0/193758E3A3D82F95C12581FC00467ECD/$file/Bulletin%20%5B2017%5D%204.pdf).

⁴³ ŠVESTKA, J. – SPÁČIL, J. – ŠKÁROVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník I: § 1–459: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. In: *ASPI* [online]. [cit. 2022-01-19]. Dostupné na: <https://www.aspi.cz/>.

⁴⁴ VLASÁK, M. Náhrada nemajetkové ujmy v prípade usmrtení osoby blízke. *Právní fórum*. 2010, roč. VII, č. 4, s. 189–192. Pozri tiež rozhodnutie NS ČR zo dňa 21. 12. 2009, sp. zn. 30 Cdo 5188/2007.

⁴⁵ Dôkazom malo byť aj ustanovenie § 16 OZ, ktoré v prípade, že zásah do osobnostných práv viedol k vzniku škody, odkazoval na použitie ustanovenia o náhrade škody.

Právna teória sa k novej úprave nárokov pozostalých postavila rôzne. V komentári k Občianskemu zákonníku z roku 2008 sa napríklad uvádza, že touto špeciálnou odškodňovacou úpravou „[...] je tak u týchto jiných osob zřejmě konzumován nárok na nemajetkovou újmu podle § 13 ods. 2, 3“.⁴⁶ V inom komentári sa vzťah medzi § 11 a ustanoveniami §§ 444–449 vysvetľuje tak, že § 11 je všeobecným ustanovením upravujúcim ochranu osobnosti vrátane ľudského života a zdravia. Následne sa dopĺňa, že „vzhľadom na to, že práva na náhradu škody majú osobitnú povahu a nemožno ich podradiť pod náhradu skutočnej škody alebo ušlého zisku, je úprava subjektívnych nárokov vyplývajúcich z poškodenia zdravia vykonaná osobitnými ustanoveniami § 444–449a [...] z nemajetkových práv je odškodňované len bolestné, sťaženie spoločenského uplatnenia a odškodnenie za úmrtie blízkej osoby“.⁴⁷ Ďalší teoretici vysvetľujú, že v prípade úpravy podľa § 444 ods. 3 OZ má ísť o kompenzáciu morálnej ujmy na citoch spôsobených úmrtím blízkej osoby s tým, že pre uznanie nároku sa nevyžaduje prítomnosť nervového šoku.⁴⁸ Iní vnímajú ustanovenie § 444 ods. 3 ako odškodnenie *sui generis*, prislúchajúce na základe zákona kvalifikovaným osobám; má ísť o koncept nazývaný *solatium doloris*.⁴⁹

K povahe práva na náhradu ujmy spočívajúcej v strate blízkej osoby a ku konkrétnej otázke, či takúto ujmu možno podriaďovať pod režim § 442 ods. 1, sa vyjadril aj Ústavný súd Českej republiky v náleze pléna zo dňa 4. 5. 2005 (sp. zn. Pl. ÚS 16/04). Ústavný súd došiel k záveru, že ujmu spôsobenú úmrtím blízkej osoby nie je možné považovať za skutočnú škodu. S odvolaním sa na predchádzajúci nálezh Ústavného súdu Českej republiky (sp. zn. 517/99 zo dňa 1. 3. 2000) súd dospel k stanovisku, že takúto ujmu je možné za určitých okolností posudzovať ako nemateriálnu ujmu spočívajúcu v zásahu do osobnostných práv, a je teda možné domáhať sa finančnej satisfakcie s ohľadom na právo na ochranu osobnosti fyzickej osoby. Ústavný súd tiež konštatoval, že z hľadiska legislatívnej úpravy účinnej ku dňu podania sťažnosti ide o iné právo, než je právo na náhradu škody. Preto by podľa súdu „[...] bylo správnější opustit stávající pojetí škody jako majetkové újmy a pokládat za škodu i újmu vzniklou působením na tělesnou a duchovní integritu poškozeného“.

Podľa rozsudku Najvyššieho súdu ČR z roku 2009⁵⁰ český zákonodarca vložením nového odseku 3 do ustanovenia § 444 OZ „zavedl zcela nový institut odškodnění za škodu usmrcením“, ktorým sa, podľa niektorých predstáv, malo zabrániť svojvôli v súdnom rozhodovaní; zákonná úprava stanovených čiastok „jistě může být určitým, resp. důležitým vodítkem pro obecné soudy“.⁵¹ Predstavu „dôležitého vodítka“ prijali súdy do takej miery, ktorú možno ani zákonodarca nepredpokladal. Takýmto nečakaným

⁴⁶ ŠVESTKA, J. – JEHLÍČKA, O. – ŠKÁROVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 10. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 782–783.

⁴⁷ ELIÁŠ, K. a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář. 1. svazek, § 1–487*. Praha: Linde, 2008, s. 990–991.

⁴⁸ ZIMA, P. Nervový šok a sekundární oběti. *Právní rozhledy*. 2008, roč. 16, č. 6, s. 216.

⁴⁹ DOLEŽAL, T. Odškodňování imateriálních újem sekundárních obětí. In: *Právní prostor* [online]. 23. 1. 2018 [cit. 2021-01-18]. Dostupné na: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/odskodnovani-imateriálních-ujem-sekundárních-obětí>.

⁵⁰ Rozsudok NS ČR zo dňa 21. 12. 2009, sp. zn. 30 Cdo 5188/2007.

⁵¹ Uznesenie Ústavného súdu ČR zo dňa 25. 2. 2010, sp. zn. III. ÚS 1959/09.

dôsledkom bolo napríklad to, že pravidlá podľa § 444 ods. 3 OZ sudy aplikovali aj na prípady spôsobenia škody pred účinnosťou novely.⁵² Postranným, nežiaducim efektom novely bolo aj to, že sudcovia pod vplyvom uzákoneného limitu začali odškodňovať nižšími čiastkami ujmy spôsobené na menej významných osobnostných statkoch, než je samotný život.⁵³ Uvedený postoj sa nevyhol kritike – v jednom z rozsudkov Krajský súd v Brne, okrem iného, poznamenal, že „*novela občanského zákoníku vykonaná zákonom č. 47/2004 Sb. zakotvila § 444 odst. 3 obč. zák. proto, aby usnadnila pozůstalým cestu k neprodlenému základnímu odškodnění, a nikoli proto, aby institucionalizovala nespravedlnost, projevivší se ve stejném odškodňování diametrálně odlišných protiprávních jednání a následků do života pozůstalých*“.⁵⁴

Zákonem pevne nastavené čiastky odškodnenia sa pre české sudy stali „odrazem predstavy zákonodárce“ a „dôležitým vodítkom“, nie však rigoróznym pravidlom. S cieľom zabrániť neefektívnemu finančnému podhodnoteniu intenzívnej nemajetkovej ujmy a v snahe priblížiť sa európskemu štandardu primeranosti poskytovanej právnej ochrany sudy rešpektovali ústavný princíp primeranosti⁵⁵ a výšku priznanej náhrady (napriek zákonným limitom) upravovali podľa okolností jednotlivého prípadu. Súdna prax čoskoro potvrdila, že je možné priznať nižšie aj vyššie odškodnenie, než to, ktoré je určené zákonom.⁵⁶ Na navyšovanie náhrad nad paušálne jednorazové čiastky sa vyžadovalo, aby išlo o mimoriadne prípady, akými sú prípady mimoriadnej závažnosti či mimoriadne okolnosti, za ktorých k porušeniu práva došlo.⁵⁷ Účelom zákonnej úpravy v § 444 ods. 3 OZ bolo však nielen limitovať výšku náhrady, ale aj vymedziť okruh oprávnených osôb. Prax českých súdov preukázala, že aj v tejto časti textu zákona ide (skôr iba) o „vodítko“.

Slovenský zákonodarcu sa (prekvapivo) neinšpiroval legislatívnou zmenou § 444 v českom občianskom zákonníku, a tak sudy na Slovensku riešia nároky pozostalých zo straty blízkej osoby naďalej v režime ochrany osobnosti.

4. PRINCÍP PROPORCIONALITY

Pre teóriu aj súdnu prax v oblasti náhrady nemajetkovej ujmy nie menej významným sa stalo presadenie princípu proporcionality medzi rozsahom vzniknutej škody a poskytnutou náhradou. Za prelomové sa v tejto súvislosti označuje rozhodnutie

⁵² Príkladom je rozsudok Vrchného súdu v Prahe zo dňa 18. 5. 2010, sp. zn. 1 Co 399/2009, ktorý v odôvodnení obsahuje odkaz na ust. § 444 OZ, napriek tomu, že k dopravnej nehode, ktorá zapríčinila stratu blízkej osoby, došlo (už) dňa 3. 9. 1999, t. j. ešte pred prijatím novej právnej úpravy.

⁵³ Napr. Uznesenie Ústavného súdu ČR zo dňa 25. 2. 2010, sp. zn. III. ÚS 1959/09. Pozri tiež ŠVESTKA, J. – SPÁČIL, J. – ŠKÁROVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník I: § 1–459: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 183–184. In: *ASPI* [online]. [cit. 2022-01-19]. Dostupné na: <https://www.aspi.cz/>.

⁵⁴ Rozsudok Krajského soudu v Brně zo dňa 16. 12. 2011, 24 C 123/2011–403.

⁵⁵ Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 350/03 zo dňa 29. 9. 2005; a nález Ústavního soudu zo dňa 16. 10. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 50/05.

⁵⁶ Rozsudok Krajského soudu v Českých Budejovicích zo dňa 15. 11. 2005, sp. zn. 14 To 371/2005.

⁵⁷ Rozsudok Nejvyššího soudu ČR zo dňa 21. 12. 2009, sp. zn. 30 Cdo 5188/2007.

Ústavného súdu ČR (sp. zn. III. ÚS 350/03 zo dňa 25. 9. 2005),⁵⁸ ktorým sa Ústavný súd „*přihlásil k evropské právní kultuře i k jejím ústavním tradicím*“. Svojím rozhodnutím Ústavný súd prispel do diskusie o určení výšky nemajetkovej ujmy.⁵⁹ Súd opustil predstavy, že by sadzobník výšky náhrady mal byť stanovený zákonom alebo podzákonným predpisom. Napriek tomu by voľnosť rozhodovania pri stanovení rozsahu nemajetkovej ujmy nemala ostať neobmedzená a súde by mali rozhodovať na podklade vymedzených kritérií.⁶⁰ Musia však zabezpečiť, aby výška priznaného odškodnenia za sťaženie spoločenskej mobility bola založená na objektívnych a rozumných dôvodoch a aby medzi priznanou sumou (peňažnou čiastkou) a spôsobenou škodou (ujmou) existoval vzťah proporcionality.

K aplikácii princípu proporcionality (primeranosti) sa hlásia aj slovenské súde. V rozsudku NS SR zo dňa 3. 10. 2011 (sp. zn. 6 Cdo 146/2011)⁶¹ Najvyšší súd, viazaný právnym názorom Ústavného súdu, rozhodol tak, že správna interpretácia § 7 ods. 3 vyhlášky č. 32/1965 Zb. z hľadiska vymedzenia prípadov hodných osobitného zreteľa závisí od okolností konkrétneho prípadu, pričom významným kritériom je závažnosť spôsobenej škody a možnosti jej eliminácie. Pri určovaní rozsahu odškodnenia má súd možnosť podľa svojej úvahy posúdiť, aké zvýšenie náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia je v posudzovanej veci primerané. Za spravodlivé rozhodnutie o nároku na náhradu za sťaženie spoločenského uplatnenia treba považovať také, ktoré rešpektuje jeden zo základných princípov právneho štátu, a to princíp proporcionality. Tento princíp vyžaduje, aby medzi priznanou výškou náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia, založenou na objektívnych a rozumných dôvodoch, a spôsobenou škodou existoval vzťah primeranosti. Obdobne, dokonca s priamym odkazom na spomínaný nález Ústavného súdu ČR III. ÚS 350/03, sa argumentovalo aj v uznesení NS SR zo dňa 29. 1. 2014, sp. zn. 6 Cdo 271/2012.⁶² Podľa súdu, rozhodujúcou na posúdenie primeranosti odškodnenia je reálna hodnota peňažnej čiastky, ktorou majú byť kompenzované dôsledky poškodenia zdravia. Pre súd je podstatným to, aby finálna čiastka odškodnenia bola s ohľadom na následky poškodenia zdravia primeraná pre uplatnenie poškodeného vo všetkých sférach života, a to hlavne so zreteľom na význam zdravia v hierarchii všeobecne uznávaných hodnôt, k potrebe naplnenia satisfakčnej aj

⁵⁸ Nález bol uverejnený v Zbierke nálezov a uznesení ústavného súdu, 2005, zv. 38, č. 186. Pozri tiež Rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 25. 11. 2009, sp. zn. 25 Cdo 2370/2007.

⁵⁹ Pozri napr. DOLEŽAL, T. Europeizace právních úprav náhrady škody na zdraví a náhrady nemateriální újmy. *Právník*. 2007, roč. 146, č. 4, s. 431; ELISCHER, D. Náhrada nemateriální újmy de lege ferenda s ohledem na současné trendy deliktního práva. *Právník*. 2008, roč. 147, č. 10, s. 1101–1107.

⁶⁰ Týmito kritériami sú:

- závažnosť poškodenia zdravia, t. j. či boli zasiahnuté (poškodené) životne dôležité orgány,
- možnosť vyliečenia alebo odstránenia spôsobenej škody, t. j. či je poškodený v dôsledku škody obmedzený v spôsobe života a či je nútený podstupovať pravidelné lekárske kontroly, ďalšie operácie alebo sa stal v dôsledku poškodenia zdravia aspoň do určitej miery odkázaný na pomôcky,
- miera zavinenia (nedbanlivost') škodcu.

⁶¹ NS SR Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 3. 10. 2011, sp. zn. 6 Cdo 146/2011. In: *Slov-Lex: právny a informačný portál* [online]. [cit. 2021-01-05]. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/judikaty/-/spisova-znacka/6%2BCdo%2B146%252F2011>.

⁶² § JUDIKATY.INFO [online]. [cit. 2022-01-24]. Dostupné na: <https://www.judikaty.info/sk/search/?q=princ%C3%ADp+proporcionality&db=nssr&sort=relevance&offset=0>.

preventívnej funkcie škody a s ohľadom na požiadavku porovnateľnosti výšky náhrad priznávaných súdmi v obdobných prípadoch.

Na rozhodnutie českej ústavnej autority sa odvoláva aj rozsudok NS SR z roku 2014 (sp. zn. 7 Cdo 65/2013). Aj z ďalších rozsudkov Najvyššieho súdu SR je z textu zrejmé, že tento princíp odškodnenia vykladajú rovnako, ako to vymedzil český Ústavný súd.⁶³ V súčasných rozhodnutiach⁶⁴ sa princíp proporcionality vykladá už v rámci zákonného obmedzenia výšky náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia, ktorá sa zaviedla zákonom č. 437/2004 Z. z. o náhrade za bolesť a o náhrade za sťaženie spoločenského uplatnenia.

Jedným z príkladov limitovania možnosti navýšenia súdom je rozsudok NS SR zo dňa 21. 6. 2018, sp. zn. 3 Cdo 209/2017. Najvyšší súd týmto rozhodnutím zamietol dovolanie voči rozsudku odvolacieho súdu. Tak okresný súd (sp. zn. 10 C 106/2010), ako aj krajský súd (sp. zn. 5 Co 140/2016), vyhovel žalobcovi, ktorý v dôsledku úrazu vo veku 22 rokov utrpel vážne poškodenie zdravia.⁶⁵ Stav poškodeného sa po úraze prejavoval výrazným ochrnutím všetkých štyroch končatín, nemožnosťou vykonávať základné hygienické potreby bez cudzej pomoci, permanentnou únavou, nespavosťou a depresiami, odkázanosťou na pomoc iných osôb a na používanie invalidného vozíka. Okresný súd priznal náhradu za bolestné vo výške 23 301,00 eur a tiež náhradu za sťaženie spoločenského uplatnenia vo výške 98 808,00 eur. Súd posúdil nárok na zvýšenie podľa § 5 ods. 5 zákona č. 437/2004 Z. z., podľa ktorého súd môže zvýšiť náhradu za sťaženie spoločenského uplatnenia o 50 %. S prihliadnutím na zákonné kritériá súd dospel k záveru, že dôvodným je zvýšenie o 25 % s tým, že poškodeného nemožno považovať za osobu, ktorá by pred úrazom dosahovala mimoriadne výsledky v rôznych oblastiach života.⁶⁶ Súd vysvetlil nepriznanie maximálneho zvýšenia tak, že nejde o prípad ležiaceho pacienta vyžadujúceho podávanie umelej výživy, polohovanie, a bez možnosti akejkoľvek komunikácie. Odvolací súd potvrdil, že výroky súdu prvej inštancie sú správne. Podľa súdu nebola porušená zásada primeranosti, pretože existujú (ešte) závažnejšie prípady s ťažšími zdravotnými postihnutiami a podstatnejším sťažením spoločenského uplatnenia.⁶⁷

⁶³ Takto napríklad argumentoval NS SR v rozsudku zo dňa 25. 2. 2016, sp. zn. 3 Cdo 464/2015. Na uvedené rozhodnutie odkazujú súdy v iných prípadoch, napr. rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 21. 6. 2018, sp. zn. 3 Cdo 209/2017.

⁶⁴ Napríklad rozhodnutie Najvyššieho súdu SR zo dňa 19. 6. 2019, sp. zn. 8 Cdo 142/2018; rozsudok NS SR zo dňa 30. 1. 2020, sp. zn. 8 Cdo 46/2018, či rozsudok zo dňa 10. 3. 2021, sp. zn. 8 Cdo 261/2019.

⁶⁵ V žalobe sa uvádza rozdrvenie miechy, zlomenina tela piateho a šiesteho krčného stavca, zlomenina lebečnej spodiny vpravo, zlomenina nosových kostí, otras mozgu stredného stupňa s následkom poúrazovej kvadruplégie, poúrazové obmedzenie hybnosti krčnej chrbtice, nedomykavosť ritných zvieračov, ťažkosti po poranení spojené s bolesťami, unikániím moču, spasticitou a neschopnosťou žiť normálnym pohlavným životom.

⁶⁶ V rozhodnutí sa uvádza, že poškodený pred úrazom viedol bežný život mladého človeka, nedosahoval mimoriadne výkony či už v osobnej, pracovnej, kultúrnej alebo športovej oblasti. Ukončené mal len základné vzdelanie, bol nezamestnaný, hral futbal v miestnom klube a bol dobrovoľný hasič.

⁶⁷ Podľa odvolacieho súdu u žalobcu nie je prítomný obraz kvadruplégie (úplného ochrnutia všetkých štyroch končatín), ale ťažká kvadruparéza s výraznou prevahou na dolných končatinách (v určitých segmentoch je možný istý aktívny pohyb). V svalových segmentoch horných končatín je sčasti (v rozmedzí 10 % až 50 %) redukovaná svalová sila; najvýraznejší postih je z hľadiska úchopovej funkcie ruky a jemnej motoriky ruky a prstov, ktorá je prakticky nemožná. Postih na dolných končatinách s hodnotením sily vo všetkých segmentoch je značný, nie však absolútny. Žalobca má tiež zachovaný určitý stupeň schopnosti regulácie

Najvyšší súd ako súd dovolací sa s odvolaním na princíp proporcionality stotožnil s rozhodnutím súdu prvej inštancie. Svoje rozhodnutie zdôvodnil viacerými okolnosťami. Prihliadol na rozhodnutie NS SR sp. zn. 5 Cdo 212/2012,⁶⁸ podľa ktorého ustanoveniu § 5 ods. 5 zákona č. 437/2004 Z. z. zodpovedá interpretácia, podľa ktorej je priznanie invalidity jedným, nie však jediným, z predpokladov, pri splnení ktorého môže súd náhradu za sťaženie spoločenského uplatnenia zvýšiť najviac o 50 %. Dovolací súd pripustil, že v niektorom individuálnom prípade pôjde o tak mimoriadne závažné poškodenie zdravia osoby, spoločensky dosiaľ nijako osobitne neangažovanej (napríklad v prípade mimoriadne ťažkého poškodenia zdravia v detskom veku), ktoré – aj s prihliadnutím na minimalizovanú predpokladanú budúcu kvalitu jej života – odôvodní priznanie zvýšenia náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia až v hornej hranici stanoveného limitu. Takéto zvýšenie je aj podľa názoru dovolacieho súdu vyhradené prípadom straty životných príležitostí po celý zvyšok života, v ktorých je poškodený takmer vyradený zo života, a kedy jeho predpoklady na plnenie životných funkcií sú bežného alebo celkom zmarené. Súd uznal, že invalidita – hľadisko uvádzané v zákonom ustanovení, skutočne nevyjadruje stupeň angažovania sa poškodeného v spoločnosti pred poškodením jeho zdravia. Na druhej strane podľa súdu nemožno celkom vylúčiť prípad, v ktorom zvýšenie náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia blížiac sa až k hornému limitu (50 %) nebude v prevažnej miere odôvodnené individuálnymi (najmä medicínskymi) zisteniami týkajúcimi sa realizácie poškodeného v oblasti bežného života každého človeka (pri uspokojovaní jeho životných, biologických potrieb), ale skôr bude odôvodňované zisteniami súdu o osobitne vysokej (až mimoriadnej) miere predchádzajúceho uplatnenia sa poškodeného a jeho nasadenia v oblasti spoločenskej, kultúrnej, umeleckej, vedeckej alebo politickej.

Aplikácia princípu primeranosti má tak v slovenskom práve svoje špecifiká. Zrejme nie je celkom možné zrovnávať princíp proporcionality tam, kde sa súdu bez zákonných limitov umožňuje, aby prihliadal na osobitosti jednotlivého prípadu. Takéto riešenie umožňovala pôvodná vyhláška 32/1965 Zb. do prijatia zákona č. 437/2004 Z. z. a právna úprava v Českej republike počas účinnosti vyhlášky č. 440/2001 Sb., aj keď súdy museli vychádzať z tabuľkového ohodnotenia. Diametrálne iný obsah dostáva princíp proporcionality po prijatí zákona č. 437/2004 Z. z. na Slovensku v porovnaní so súčasným stavom v Českej republike, po prijatí nového Občianskeho zákonníka (zákon č. 89/2012 Sb.). Nemožno prehliadať, že rozhodovacia voľnosť slovenských súdov je pri hodnotení okolností každého prípadu obmedzovaná prísnymi kritériami zákona č. 437/2004 Z. z.⁶⁹ Súdby síce v súlade s textom právneho predpisu⁷⁰ argumentujú pri-

ritných zvieráčov, ktoré nie sú poškodené, vie prejsť z invalidného vozíka na WC. Naučil sa hornými končatinami jesť, piť, resp. posúvať počítačovú myš. Ani jeho sexuálny život nie je úplne vylúčený. Nebola u neho zistená duševná porucha, ale psychické symptómy.

⁶⁸ Publikované neskôr v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky ako judikát R 35/2013.

⁶⁹ Pozri DULAK, A. Náhrada nemajetkovej ujmy v slovenskom práve. In: TICHÝ, L. (ed.). *Vývoj práva deliktnej zodpovednosti za škodu v Českej republike, Rakousku a Evropě: sborník referátů z konference Právnické fakulty UK Praha, konané ve dnech 5. a 6. června 2004*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, v nakladatelství Vodnář, 2005, s. 194–201.

⁷⁰ § 4 ods. 1 vyhlášky č. 32/1965 Zb., § 2 ods. 2 a § 4 ods. 1 zákona č. 437/2004 Z. z.

meranosťou peňažného ohodnotenia ujmy, no už v čase zavedenia limitu odškodnenia v roku 2004 sa pre zákonodarcu stal primeraným finančný strop 3 110 400 slovenských korún (cca 103 144 eur).⁷¹ Zákon síce pripúšťa navýšenie súdom o 50 %, ⁷² uvádzané rozhodnutie NS SR sp. zn. 5 Cdo 212/2012, je ukázkou toho, aké náročné je priblížiť sa k hornej hranici 50 percentného navýšenia základnej sumy. Zatiaľ nie je známy postup, pri ktorom by súd navýšil priznané čiastky nad zákonný limit s odvolaním sa na ďalšie kritéria, akým je napríklad zásada slušnosti (slušného uváženia). Princíp proporcionality sa inak javí v režime ochrany osobnosti, kde zásahy do osobnosti netreba porovnávať s „tabuľkovými“ prehľadmi a sudcovské rozhodovanie nie je limitované právnym predpisom. V prípadoch porušenia osobnostných práv súdna prax nepocituje žiadne obmedzenia. Zrejme preto bolo možné, aby súd pri zásahu do cti (bývalého) politika považoval za spravodlivé priznanie náhrady nemajetkovej ujmy vo výške 5 miliónov slovenských korún (cca 165 805 eur).⁷³ Pre porovnanie, v spore o náhradu ujmy, kde po nevydarenom zákroku lekárov ostal žalobca v stave nezvratnej bdelej kómy,⁷⁴ súd priznal poškodenému tiež⁷⁵ finančné zadostučinenie za porušenie práva na zdravie vo výške 100 000 eur. Za porušenie práva rodičov na súkromný život priznal súd každému z rodičov po 90 000 eur a dvom súrodencom po 10 000 eur.

ZÁVER

Nemožno prehliadať, že na Slovensku stále platný Občiansky zákonník (zákon č. 40/1964 Zb.) je aj po početných novelách nastavený svojím znením tak, aby primárne riešil zodpovednosť za majetkovú škodu. V posledných dvoch desaťročiach však súdna prax ukázala, že pri neoprávnených zásahoch do života a zdravia je schopná absenciu výslovnej úpravy nahradiť širšou interpretáciou ustanovení o ochrane

⁷¹ Stropom je 11 520 bodov pri úplne najťažších zdravotných následkoch. Pre porovnanie, v roku 2004 bola cena 1 bodu 8,95 eur, o štrnásť rokov neskôr, v roku 2018 sa cena bodu zvýšila na 12,46 eur, čo predstavuje takmer 40 % nárast.

⁷² Pôvodný návrh počítal (len) s 20 % navýšením.

⁷³ Pozri článok Šlota vysúdil od Nového Času päť miliónov. In: *SME* [online]. 22. 5. 2002 [cit. 2021-01-18]. Dostupné na: <https://www.sme.sk/c/550256/slota-vysudil-od-noveho-casu-pat-milionov.html>.

⁷⁴ Rozsudok Krajského súdu Nitra zo dňa 2. 10. 2013, sp. zn. 9 Co 330/2012. Poškodený sa podrobil jednoduchému operačnému zákroku nosovej priehradky. Počas operačného zákroku a následnej pooperačnej starostlivosti došlo zo strany zamestnancov odporcu, a to najmä lekárov-anestéziológov, k hrubému porušeniu povinností, keď asi 15 minút pred ukončením operácie došlo na operačnej sále u navrhovateľa v 1. rade k náhlému zastaveniu srdca, pričom táto komplikácia sa zistila neskoro, pretože pacient počas celej doby operácie nebol kontinuálne monitorovaný a po ukončení operácie a jeho preložení na tzv. zobúdzaciu izbu mu nebola poskytnutá adekvátna lekárska starostlivosť. Bol ponechaný v bezvedomí, z ktorého sa neprebral, a napriek tejto komplikácii bol ponechaný iba na spontánnom dýchaní, bez známok zlepšujúceho sa stavu vedomia a bez akýchkoľvek laboratórnych vyšetrení. Následkom týchto komplikácií a hrubého zanedbania povinností zamestnancov odporcu vznikla u navrhovateľa ujma spojená s následným poškodením funkcie mozgu, ktoré zostalo nezvratné a trvalé, a navrhovateľ sa doteraz nachádza v tzv. bdelej kóme.

⁷⁵ Popri náhrade z titulu bolestného vo výške 17 942,40 eur a 181 666,80 eur z titulu sťaženia spoločenského uplatnenia. Pôvodne požadovaný satisfakciu za porušenie práva na zdravie vo výške 200 000 eur súd znížil na polovicu s odvolaním sa na to, že použil 50 % (maximálne) navýšenie sumy z titulu sťaženia spoločenského uplatnenia.

osobnosti človeka.⁷⁶ Zákonná úprava sa napokon môže ukázať aj ako určitá prekážka spravodlivého riešenia, ako to ukázal vývoj v Českej republike po úprave paušálnych náhrad nemajetkovej ujmy spôsobenej smrťou blízkej osoby. Súdna prax tu pomerne rýchlo presadila a zdôvodnila, že okolnosti jednotlivého prípadu sú v mnohom komplikovanejšie než zákonom vyjadrená predstava a paušálne stanovenie náhrad nemusí vždy viesť k spravodlivému riešeniu.

Prijatím zákona č. 89/2012 Sb. sa v Českej republike nastavil režim odškodňovania nemajetkovej ujmy diametrálne inak od právneho poriadku Slovenskej republiky. Prax českých súdov, ktorá po dlhú dobu a v podstatnej miere ovplyvňovala rozhodovanie slovenských súdov, sa tak v dôsledku odlišných ustanovení súkromnoprávneho predpisu v Česku stane na Slovensku použiteľnou len vo veľmi obmedzenom rozsahu, ak vôbec. Osobitne to platí pri inštitúte zodpovednosti za škodu.

Dôvody treba hľadať vo výrazne antropologickom zameraní⁷⁷ českého kódexu a v novom prístupe k náhrade ujmy na prirodzených právach človeka. Novinkou sú aj osobitné nároky pri ublížení na zdraví a pri usmrtení. Výslovne sa stanovuje, že poškodený má popri bolestnom a náhrade za sťaženie spoločenského uplatnenia aj právo na náhradu „ďalšej (inej) nemajetkovej ujmy“ a v prípade smrti alebo pri osobitne závažnom ublížení na zdraví je škodca povinný nahradiť vymenovaným osobám aj „duševné útrapy“.

Snaha o novátorské poňatie náhrady nemajetkovej ujmy v novom Občianskom zákonníku má aj svoju tienistú stránku. Novosť a nejednoznačnosť obsahu upravených inštitútov, na ktoré od počiatku upozorňovala právna teória,⁷⁸ dáva najavo, že súkromnoprávnu teóriu, ako aj súdnu prax v Českej republike potrápia s veľkou pravdepodobnosťou ešte mnohé výzvy. Nič to – na Slovensku sa ešte stále vajatá,⁷⁹ či, kedy a ako sa deklarované predstavy o novej kodifikácii súkromného práva vôbec naplnia.

prof. JUDr. Anton Dulak, Ph.D.

Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Ústav súkromného práva

anton.dulak@paneurouni.com

⁷⁶ Viac na DULAK, A. Dotváranie práva na náhradu nemajetkovej ujmy tretím osobám v judikatúre (prevažne českých) súdov. *Paneurópske právnické listy* [online]. 2020, roč. 3, č. 2, s. 1–14 [cit. 2022-01-24]. Dostupné na: <https://www.paneuropepravniceklisty.sk/index.php/dulak-a/>.

⁷⁷ ŠVESTKA, J. in: ŠVESTKA, J. – JEHLÍČKA, O. – ŠKÁROVÁ, M. *Občanský zákoník: komentář*. 9. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 18; tiež HAJN, P. in: GERLOCH, A. Několik poznámek ke koncepčním východiskům nového občanského zákoníku. In: ŠVESTKA, J. – DVOŘÁK, J. – TICHÝ, L. (eds.). *Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva konaných 27. ledna 2006 a 12. května 2006 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy*. Praha: ASPI, 2007, s. 45.

⁷⁸ Pozri napr. BEZOUŠKA, P. in: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI: závazkové právo: zvláštní část (§ 2055–3014): komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1720.

⁷⁹ Slovo „vajatať“ sa v Slovníku slovenského jazyka vykladá ako „ťažko, s bolesťami rodiť“, resp. „ťažko, s námahou, s utrpením vznikáť“. Pozri *slovník.sk* [online] 7. 1. 2022 [cit. 2022-01-7]. Dostupné na: <https://slovník.aktuality.sk/pravopis/slovník-sj/?q=vajata%C5%A5>.